

Abortus u 19. stoljeću

Abortus je kroz stoljeća bio dominantno ženska privatna praksa. No ulaskom muškaraca u to područje tijekom 19. stoljeća, njegova se uloga bitno promijenila. Dok je ranije bio rješenje za neželjenu trudnoću silovanih žena ili majki s velikim brojem djece, abortus je u 19. stoljeću postao kontracepcijsko sredstvo (eng. birth control) i sredstvo planiranja i kontroliranja veličine obitelji. Istodobno, doneseni su zakoni koji zabranjuju abortus iz moralnih, nacionalnih i profesionalnih razloga. Za sobom su ostavili brojne posljedice, osobito rasprave za i protiv abortusa koje će se nastaviti i u 20. stoljeću.

Ključne riječi: abortus, 19. stoljeće, zakonska zabrana, kontracepcija, sredstvo planiranja obitelji

Uvod

Abortus ili pobačaj bio je istodobno prisutna i tabu tema tijekom povijesti. Iako se provodio stoljećima, o njemu se javno počinje raspravljati tek u 19. stoljeću kada je konačno i zakonski reguliran. U ranijim razdobljima službeno nije bio ni dozvoljen ni zabranjen, a u 19. stoljeću počela se primjenjivati njegova zakonska zabrana uz sankcije. Unatoč ilegalnosti, abortus se i dalje nastavio provoditi tijekom posljednja dva stoljeća. Pod utjecajem borbe za građanska prava, seksualne revolucije, feminističkoga pokreta, razvijanja svijesti o reproduktivnim pravima žena i mnogih drugih faktora, u zadnjoj trećini 20. stoljeća ponovno polako postaje legalan u većem djelu Europe i Sjedinjenim Američkim Državama. Abortus je i danas ilegalan u mnogim državama u svijetu u skladu s njihovom populacijskom politikom, religijom ili nekom drugom odrednicom. Štoviše, u državama u kojima je dopušten, česta je tema žustrih polemika što ga čini zanimljivom, aktualnom, izazovnom i delikatnom istraživačkom temom.

Ovaj će se rad baviti abortusom u 19. stoljeću. Glavno istraživačko pitanje odnosi se na ulogu abortusa u tom razdoblju. Potpitanja, koja se nameću, su sljedeća: tko ga provodi (koji se socijalni slojevi odlučuju za abortus i koje ga osobe vrše / pomažu izvršiti), koje se metode abortusa rabe, zašto u 19. stoljeću postaje ilegalan i, na kraju, koje su posljedice takve zakonske regulacije.

Abortus u 19. stoljeću

Sve do 19. stoljeća abortus je većinom bio ženska praksa. Žene su samostalno i svojevrijedno vršile samoinducirani pobačaj ili su pomagale jedna drugoj u tome. Sam abortus nije smatran problematičnim i žene nisu osjećale krivnju jer često nisu razumjele da je ilegalan.¹ Osim toga, postojalo je uvjerenje da fetus nije živ dok se ne počne pomicati, što se, prema devetnaestostoljetnim američkim i engleskim zakonima, zbivalo u četvrtome mjesecu trudnoće.² Razvoj tehnologije i medicine te ulazak muškarca u to žensko područje, izmijenili su praksu i percepciju abortusa. Bolje poznavanje ženske anatomije i fiziologije omogućavalo je sigurnije vršenje pobačaja.³ Sukladno tome, na čestotu abortusa utjecali su sami liječnici koji su se istodobno protivili abortusu i pokazali da je moguće vršiti abortus na poprilično siguran način.⁴ Od jedne privatne ženske prakse skrivene od očiju javnosti, abortus je u 19. stoljećem postao komercijalna roba u muškome svijetu. Primjerice, u Velikoj Britaniji braća Chrimes su imali 10 000 klijentica samo u 1898. godini,⁵ a procjenjuje se da je u SAD-u 1890-ih provedeno oko dva milijuna abortusa godišnje.⁶ Zato ga Judith R. Walkowitz s pravom naziva „cvjetajućim poslom“.⁷ Usporedno s povećanjem broja abortusa, javili su se napori da se takva praksa zakonski i medicinski kontrolira te strogo veže uz liječnike. Abortus se mogao vršiti samo iz zdravstvenih razloga (tzv. terapijski pobačaj⁸), tj. ako je trudnoća iz nekoga razloga ugrožavala ženin život. Dakle, u 19. stoljeću ulazak muškarca u dotada dominantno žensku praksu vršenja abortusa ima tri značajne posljedice: profesionalizaciju i smanjenje rizika abortusa,

1 Mnoge žene u 19. stoljeću nisu razumjele da je i samoinducirani pobačaj zakonski zabranjen, nego su mislile da je ilegalan samo ako ga vrši neka druga osoba, dakle neki pomagač poput liječnika, babice i sl. Također, su pretpostavljale da je pobačaj bio legalan u prva tri mjeseca trudnoće, a tek potom zakonski zabranjen. Angus McLaren, „Abortion in England, 1890–1914“, *Victorian Studies* 20/4 (ljetno 1977): 396. <http://www.jstor.org/stable/3826710> (posjet 3. 5. 2014.).

2 Yvonne Knibiehler, „Bodies and Hearts“, u *A History of Women. Emerging Feminism from Revolution to World War*, sv. 4., ur. Geneviève Fraisse i Michelle Perrot (Cambridge Mass., London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998): 345.

3 Ibid., 346.

4 Angus McLaren, „Abortion in France: Women and the Regulation of Family Size 1800–1914“, *French Historical Studies* 10/3 (proljeće 1978): 462, 470. <http://www.jstor.org/stable/286340> (posjet 3. 5. 2014.); McLaren, „Abortion in England“, 389–390. Angus McLaren, „Abortion in England, 1890–1914“, *Victorian Studies* 20/4 (ljetno 1977): 396. <http://www.jstor.org/stable/3826710> (posjet 3. 5. 2014.).

5 Knibiehler, „Bodies and Hearts“, 346. Broj klijentica braće Chrimes bio je velik unatoč neučinkovitosti i beskorisnosti tonika i pilula koje su prodavali ženama uvjeravajući ih da je riječ o abortivnim sredstvima. McLaren, „Abortion in England“, 382.

6 Linda Gordon, *Woman's Body, Woman's Right: Birth Control in America*, 2. izd. (New York: Penguin Group, 1990), 53.

7 Judith R. Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, u *A History of Women. Emerging Feminism from Revolution to World War*, sv. 4., ur. Geneviève Fraisse i Michelle Perrot (Cambridge Mass., London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998): 383.

8 McLaren, „Abortion in France“, 471.

velike zarade prilikom prodaje različitih abortivnih sredstva ili raznih načina pomaganja u induciranju pobačaja te na kraju i njegovu zakonsku zabranu.

Metode abortusa u 19. stoljeću

Unatoč zabrani i profesionalizaciji abortusa, žene su i dalje u tajnosti vršile pretežno samoinducirane abortuse. Informacije o metodama abortusa bile su javna tajna, a žene su među sobom (majke i kćeri, prijateljice, susjede, kolegice na poslu⁹) dijelile iskustva i poznate informacije. Metode abortusa u 19. stoljeću mogle bi se podijeliti u tri kategorije: prirodne, mehaničke i fizički napor.

Prirodne bi metode uključivale različite biljne ili druge preparate i lijekove koji su imali abortivni učinak. Tako su među Sjevernoameričkim Indijancima bile proširene metode uzimanja različitog korijenja i biljaka. Crnkinje¹⁰ u Teksasu koristile su indigo, a u Engleskoj su se krajem 19. stoljeća proširile tzv. olovne pilule nakon što je primijećeno da radnice zaposlene u tvornicama olova često doživljavaju pobačaje.¹¹ U Francuskoj je bila proširena abortivna metoda uzimanja rute (rutvice), somine (planinskoga gluhog smriča) ili ražene glavice (ražene gljivice).¹² Ove biljke djelovale su kao svojevrsni otrovi izazivajući iritaciju i pobačaj, koji je često zapravo bio samo nuspojava trovanja probavnoga sustava ili tijela.¹³ Budući da su mogli imati otrovno djelovanje, postojala je određena opasnost pri njihovoj uporabi. Kasnije su neke od tih prirodnih abortivnih sredstava čak počeli koristiti i liječnici, ali uz određeni oprez. Primjerice, ražena glavica (gljivica) izazivala je kontrakciju glatkih mišića poput onih u maternici, a njezina prerada se danas rabi za izazivanje trudova i izbacivanje posteljice.¹⁴

Mnoge su se žene odlučile na mehaničke metode abortusa. One su se temeljile na umetanju različitih instrumenata u maternicu: igala, pribora za heklanje, turpija za nokte, drobilica za orahe, noževa, žica ili katetera ako je ženama bila dostupnija „profesionalna“ oprema.¹⁵ Takve su metode bile vrlo opasne. Ako bi zakazale, žene su na rizične načine pokušavale izazvati krvarenje, rabile vruće kupke te činile veoma zahtjevne i opterećujuće vježbe poput podizanja teškoga tereta, penjanja na drveće, skakanja s velikih visina itd.¹⁶ Tako je npr. barunica Henrietta Stanley svoju desetu trudnoću prekinula „čistkom“, tj. dugom vrućom kupkom i potom veoma

9 Ibid., 475-476.

10 Prije ukidanja ropstva crnkinje u SAD-u puno su češće vršile abortuse jer im je zasigurno bilo teško raditi u drugom stanju ili donijeti na svijet dijete u tako nepovoljnim uvjetima. Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 54.

11 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 385; McLaren, „Abortion in England“, 391.

12 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 385.

13 Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 36.

14 McLaren, „Abortion in England“, 391.

15 Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 37-38.

16 Ibid., 38.

drugačkom šetnjom.¹⁷ Posljednji odabir (ako samoinducirani pobačaj nije uspio) bilo je uzimanje lijekova za abortus reklamiranih u novinama i popularnim časopisima ili odlazak liječniku koji bi mehanički izazvao pobačaj.¹⁸ Naime, već na prijelazu stoljeća postala je uobičajena praksa da žene nakon pokušaja samoinduciranoga pobačaja odlaze u bolnicu u trenutku kada liječnici više nisu imali izbora i morali su dovršiti pobačaj da bi spasili njihov život.¹⁹

Na kraju valja reći da su abortivne metode u 19. stoljeću doživjele značajne izmjene. Osim uporabe prirodnih (biljnih) preparata naslijeđenih iz ranijih razdoblja, javile su se i druge modernije, ali i sigurnije metode. U ranijim razdobljima rabile su se opasne metode: uzimanje različitih lijekova i biljka, umetanje šivaće igle ili namjerni padovi s ciljem ozljede. Kasnije su se koristile metode poput uporabe kemikalija²⁰ (npr. unošenja sapunice u maternicu) što je moglo biti sigurnije rješenje jer je smanjivalo rizik od infekcije ako su poduzete sve mjere opreza.²¹ Ipak, unatoč opasnostima i riziku, poprilično velik broj izvršenih abortusa, preuveličavanje stope mortaliteta pri abortusu i malobrojni izvori sačuvani o njima upućuju na to da je većina ipak provedena učinkovito i sigurno.²²

Tko vrši abortus?

Abortus je zaista postao komercijalna roba sa značajnim profitom za industriju lijekova, liječnike, ljekarnike, travare, nadriliječnike i dr. osobe koje su ga (ilegalno) provodile.²³ Njihove prakse često su djelovale u siromašnim gradskim četvrtima ili su bile smještene blizu kolodvora i sličnih lokacija kako bi bile dostupne i ženama koje nisu živjele u gradovima.²⁴ Međutim, pitanje iz podnaslova ima dvostruki smisao, tj. odnosi se na osobe iz različitih socijalnih slojeva koje se odlučuju na abortus i na osobe koje im u tome pomažu. Dok je na drugi dio pitanja odgovoreno u prvome odlomku, sada se valja se osvrnuti i na prvi dio pitanja.

Uočljivo je da je abortus u 19. stoljeću, bez obzira na zabranu, doživio bitnu promjenu u svojem značaju. Njegova učestalost i brojnost osobito su se povećale u

17 Knibiehler, „Bodies and Hearts“, 345; Deborah Simonton, *Women in European Culture and Society: Gender, Skill and Identity from 1700* (London, New York: Routledge, 2011), 170-171.

18 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 385. Sve do prvoga pomicanja fetusa oko trećega ili četvrtoga mjeseca trudnoće nije se smatralo da su žene trudne, nego da im samo izostaje mjesečnica (što se moglo zbivati iz različitih razloga, npr. pothranjenosti). To je koristio marketing koji je abortivna sredstva reklamirao kao lijekove koji će riješiti problem neredovitosti mjesečnice. Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 389; Janet Farrell Brodie, *Contraception and Abortion in Nineteenth-Century America* (New York: Cornell University Press, 1994), 5, 190. http://books.google.hr/books/about/Contraception_and_Abortion_in_Nineteenth.html?id=Wbeoi0rGvpkC&redir_esc=y (posjet 16. 5. 2014.).

19 McLaren, „Abortion in France“, 478.

20 Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 38.

21 Knibiehler, „Bodies and Hearts“, 346.

22 Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 52.

23 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 385.

24 Ibid., 385; McLaren, „Abortion in France“, 472.

drugoj polovici stoljeća. U ranijim razdobljima on je bio posljednji izbor, rješenje za žrtve silovanja, neudane djevojke zavedene lažnim obećanjima²⁵ ili za majke s velikim brojem djece, da bi u 19. stoljeću postao određena vrsta kontracepcije,²⁶ tj. sredstvo kontroliranja veličine obitelji.²⁷ Naime, tada su postojeće metode planiranja obitelji bile nepouzdana, a brojke pokazuju da je u zapadnoj Europi i SAD-u u 19. stoljeću primijećen trend pada nataliteta. Ako je kontracepcija bila neučinkovita, nešto je moralo utjecati na pad broja rođenih i, sukladno s time, ideju planiranja obitelji. Naravno, uvijek se može reći da su na to utjecale apstinencija i različita kontracepcijska sredstva (prekinuti snošaj, kalendarska metoda ritma, spermicidalno ispiranje, prezervativ itd.). No povjesničari upozoravaju da su takve metode bile nepouzdana, ovisile su o suradnji muškarca te zahtijevale vrijeme, novac i sl.²⁸ Abortus je zato postao svojevrсни pričuvni plan u slučaju da ranije navedene kontracepcijske metode zakažu.²⁹ Njegove „prednosti“ su bile cijena, pouzdanost i činjenica da nije zahtijevao nikakvo ranije planiranje. Također je ženama omogućavao određenu kontrolu, opciju kojoj je mogla pribjeći ako muškarac nije želio rabiti kontracepciju. Općenito govoreći, abortus i kontracepcija utjecali su na razvoj svijesti o planiranju obitelji, ali i seksualnosti pa se spolni odnos počeo distancirati od strogo reproduktivnoga čina.³⁰

Ideja da su abortusu najčešće pribjegavale pripadnice nižega socijalnoga statusa i to posebice neudane mlade radnice, nerijetko izjednačavane s prostitutkama, ne odaje pravu sliku stvarnosti. Nema sumnje da je abortus bio proširena pojava među neudanim pripadnicama nižega društvenog sloja, ali se jednako tako javljao i u ostalim dijelovima društva,³¹ tj. među udanim ženama svih klasa. Tako imperijalna Njemačka bilježi podjednak broj udanih i neudanih žena koje su osuđene zbog čina abortusa od 1890. do 1914. godine.³² Isto tako, žene iz srednje ili više klase mogle su si priuštiti profesionalnu pomoć te učinkovitije i pouzdanije abortuse koji su ostajali skriveni od javnosti. S druge strane, abortusi pripadnica radničke klase odvijali su se kod različitih nadriliječnika i sl. i stoga često završavali u policijskim dosjeima. Također, supruzi žena iz srednje i više klase bili su voljniji rabiti kontracepciju,³³ a obzirom na njihovo bolje materijalno stanje bila im je dostupnija kvalitetnija i učin-

25 Nezakonita djeca bila su skandal i velika sramota zbog čega su mnoge mlade djevojke i žene pribjegavale abortusu ili infanticidu. Simonton, *Women in European Culture and Society*, 172.

26 Kontracepcija možda nije najprikladniji izraz u ovom slučaju zato što se podrazumijeva da ona sprečava začecje, a abortus to ne čini. Svakako bi prikladniji bio engleski izraz *birth control* koji se često rabi u inozemnoj literaturi. Kako u hrvatskome jeziku nije uobičajen pojam *kontrola rađanja*, autorica u ovom tekstu rabi pojam kontracepcije tipičan za hrvatski jezik, ali ga podrazumijeva kao sredstvo planiranja trudnoće te kontroliranja broja rođene djece.

27 Knibiehler, „Bodies and Hearts“, 346; McLaren, „Abortion in France“, 462, 464, 466.

28 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 384; McLaren, „Abortion in France“, 468.

29 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 384; McLaren, „Abortion in France“, 462.

30 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 384.

31 Knibiehler, „Bodies and Hearts“, 345.

32 Jeffrey S. Richter, „Infanticide, Child Abandonment, and Abortion in Imperial Germany“, *The Journal of Interdisciplinary History* 28/4 (proljeće 1998): 516. <http://www.jstor.org/stable/206235> (posjet 3. 5. 2014.)

33 McLaren, „Abortion in England“, 394.

kovitija kontracepcija.³⁴ U 19. stoljeću postojala su različita mišljenja o učestalosti abortusa među neudanim i udanim ženama. Dok su neki isticali da je abortus bio češći među neudanim ženama kao način okončanja izvanbračne trudnoće, drugi su smatrali obrnuto, tj. da je bio učestaliji među udanim ženama.³⁵ Zato ne valja stvarati određenu stereotipiziranu predodžbu o abortusu. Očito je da su se na pobačaj odlučivale i neudane djevojke i/ili prostitutka iz radničke klase kao i brojne udane žene (nerijetko već i majke) iz srednje ili više klase.³⁶

Mnogi su primijetili korelaciju između porasta broja abortusa, urbanizacije i industrijalizacije. U gradovima su mnoge žene radile izvan svojih domova (npr. u tvornicama) i nisu si mogle priuštiti da zbog trudnoće ostanu bez prihoda.³⁷ Brojke o krivičnim postupcima zbog abortusa iz imperijalne Njemačke također pokazuju osobito visoku stopu abortusa u velikim gradovima poput Berlina, Bremena ili Hamburga. Abortus je također vezan uz velike nadnice te zaposlenja u domaćinstvu ili industriji. Istodobno se očituje negativna korelacija između abortusa i zaposlenja u poljoprivredi.³⁸ Dakako, to ne znači da žene na selu nisu prakticirale pobačaj, nego da su mu vjerojatno rjeđe pribjegavale. Više su rabile prirodna abortivna sredstva, manje su odlazile u udaljene gradove što je smanjivalo mogućnost da budu otkrivene, uhićene i krivično osuđene. Pozitivna korelacija prema ženama zaposlenim u industriji i domaćinstvu zapravo potvrđuje da je abortus bio proširen među radnicama i sluškinjama, ali vjerojatno i samim gazdaricama kućne posluge – domaćicama, tj. najvjerojatnije uzdržavanim ženama iz srednje i više klase.

Dakle, abortus je bio proširen među ženama svih klasa neovisno o tome jesu li bile udane ili ne. Služio je kao rješenje za neželjenu trudnoću (primjerice silovanim ženama), ali i majkama s velikim brojem djece. Imao je ulogu kontracepcije i sredstva planiranja i kontroliranja veličine obitelji. U njegovome vršenju važnu ulogu imali su mnogi liječnici, i nadržilježnici, babice, travari, kemičari itd. što je imalo veliki utjecaj na javno mnijenje i rasprave o zakonskoj regulaciji abortusa.

Zakonska regulacija abortusa u 19. stoljeću i njezine posljedice

U drugoj polovici 19. stoljeća tinjajuća reakcija na abortus doživjela je svoj vrhunac. On je od privatnoga prerastao u javno i političko pitanje koje je zadiralo u pitanje ženskih reproduktivnih prava. Prema Yvonne Knibiehler svaki rat upozorava na svetost života pa su tako ratovi 19. stoljeća (Američki građanski rat, Francusko-

34 Peter C. Engelman, *A History of Birth Control Movement in America* (Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC, 2011), 10. http://books.google.hr/books/about/A_History_of_the_Birth_Control_Movement.html?id=D_J5OPvEyrUC&redir_esc=y (posjet 14. 6. 2014.).

35 Robert Sauer, „Attitudes to Abortion in America, 1800– 1973“, *Population Studies* 28/ 1 (ožujak 1974): 53, 55. <http://www.jstor.org/stable/2173793> (posjet 12. 6. 2014.).

36 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 383.

37 McLaren, „Abortion in France“, 474–475.

38 Richter, „Infanticide, Child Abandonment, and Abortion in Imperial Germany“, 540, 545.

Pruski rat 1870./1., Burski ratovi) bili neizravni uzroci zakonskoga reguliranja zabrane abortusa. Naime, već je ranije postojala tendencija izjednačavanja abortusa i infanticida³⁹ prema kojoj su se i fetus i embrio počeli smatrati punopravnim ljudskim bićima. Kršćanstvo je ovo stajalište zauzimalo već jako dugo,⁴⁰ ali čini se da ga je tek u drugoj polovici 19. stoljeća društvo prihvatilo i sekulariziralo.⁴¹

Prve zakonske mjere protiv abortusa uvela je Velika Britanija još 1803. godine, a potom ih je revidirala 1837. godine. Francuska i Belgija su 1810. donijele antiabortivne zakone zasnovane na Napoleonovu građanskome zakoniku. U SAD-u su 1820-ih doneseni zakoni, a potom su ispravljani između 1860. i 1880. godine. Slični su se zakoni pojavili u Njemačkoj, skandinavskim zemljama i drugdje do kraja 19. stoljeća. Ipak, takve zakonske zabrane vršenja abortusa nisu spriječile njegovu praksu pa je većina njih uključivala sankcije za žene koju se htjele pobaciti i one koji su im u tome pomagali („operater“). Žene su mogle biti kažnjene s pet do deset godina zatvora, a njihovim pomagačima prijetio je doživotni zatvor. Međutim, Judith R. Walkowitz navodi da su kazne za pomagače provedene samo ako se žena teško razboljela ili umrla.⁴² Kao što je već rečeno, u većini slučajeva abortus je bio uspješan i nije bio otkriven. Treba naglasiti da se s većom sumnjom gledalo na neudanu trudnu djevojku koju je bilo lakše uhititi jer je imala manje sredstava i osoba koje su joj mogle pomoći.⁴³

Dok je britanski zakon iz 1803. zabranjivao abortus tek nakon prvoga pomicanja fetusa oko trećega ili četvrtoga mjeseca trudnoće, odnosno od trenutka kada su se žene počele smatrati trudnima, njegova revizija iz 1837. zabranjivala je abortus u bilo kojoj fazi trudnoće. Slično se odvijalo u Americi, gdje su se između 1860. i 1880. vodile brojne kampanje protiv abortusa koje su imale za cilj postrožiti antiabortivne zakone i zabraniti abortus u svakome trenutku trudnoće osim ako je ugrožen život žene.⁴⁴ Primjerice, krvarenje ili grčevi liberalnijim liječnicima mogli su biti razlog za pobačaj (uz pristanak žene), ali dio se liječnika protivio govoreći da alternativa može biti tada vrlo rizičan carski rez ili su se jednostavno oslanjali na ideju Crkve da je manji grijeh ubiti odrasloga grešnog čovjeka nego nevino dijete. S vremenom je ideja terapeutikoga pobačaja uzela maha pa se javljalo sve manje glasova protiv abortusa u slučajevima stvarne opasnosti za majčin život.⁴⁵ Tako je krivični zakon Njemačkoga

39 Na povezivanje abortusa i infanticida moglo je utjecati više faktora, npr. povećanje broja abortusa i infanticida (iako povjesničari upozoravaju da takvi podatci mogu biti preuveličani) zbog zatvaranje sirotišta u Francuskoj koja su prihvaćala napuštenu djecu. McLaren, „Abortion in France“, 465-466. Ili čak nazivanje abortusa „prenatalnim infanticidom“ na prijelazu stoljeća. Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 59.

40 Iako su statovi protiv abortusa dugo prisutni u kršćanstvu, Katolička crkva nije ozakonila zabranu abortusa sve do 1869. godine. Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 57.

41 Knibiehler, „Bodies and Hearts“, 346.

42 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 385.

43 McLaren, „Abortion in France“, 478.

44 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 386; McLaren, „Abortion in England“, 389.

45 McLaren, „Abortion in France“, 471-472.

Carstva iz 1871. godine dopuštao abortus u slučaju „sužene zdjelice, fibroidnih tumora, sepse ili krvarenja“.⁴⁶

Predvoditelji kampanja protiv abortusa bili su liječnici koji su isticali moralne i nacionalne razloge. Naglašavali su da žene koje se odlučuju na pobačaj prkose svojim prirodnim ulogama požrtvovnih majki i poslušnih supruga i prepustaju se sebičnim i beskrupuloznim užiticima⁴⁷ te da takvo ponašanje vodi u „samoubojstvo nacije“. Spomenuti su stavovi u skladu s devetnaestostoljetnim razvojem nacionalizma u Europi, ali i razvojem darvinističke misli među eugeničarima i liječnicima koji su upozoravali da je preživljavanje nacije ugroženo ako zdrave žene ne rađaju djecu.⁴⁸ Razlog koji je navodio „prave“ liječnike da se zalažu za abortus bila je konkurencija „lažnih“ liječnika, tj. osoba različitih profesija i zvanja bez liječničke licencije koje su vršile (ilegalne) abortuse: alopatski liječnici, nadriječnici, babice, travari, kemičari i dr.⁴⁹ Liječnici su osobito optuživali babice, koje su im bile velika konkurencija, da su više zarađivale od abortusa nego od poroda. Stoga su čak donesena ograničenja da babice smiju asistirati samo pri porodima bez ikakvih komplikacija.⁵⁰ Primjer braće Chrimes koji su varali i ucjenjivali svoje klijentice išao je u prilog argumentima „pravih“ liječnika o šarlatanstvu „lažnih“ liječnika.⁵¹

Treba naglasiti da je i znatan dio liječnika vršio ilegalni abortus jer im je to bio dobar izvor zarade.⁵² Međutim, cjelokupna kampanja protiv abortusa uključivala je nekoliko faktora: porast čednosti i javnoga moralizma, popravljanje zdravstvenoga standarda izbjegavanjem smrti izazvane abortusom i želju za profesionalizacijom medicine preko napada na „lažne“ liječnike.⁵³

Krajem stoljeća mogli su se čuti i rijetki glasovi koji su se zalagali za reformu zakona o abortusu. To su obično bili liječnici koji su upozoravali na opasnost ilegalnih pobačaja i/ili njihov utjecaj na javno zdravlje. Zatim su neke države, npr. Švedska, sve učestalije počele dopuštati abortuse iz zdravstvenih razloga.⁵⁴ E. Adolphe Spiral govorio je da se zbog zabrane abortusa povećavao broj infanticida te je upozoravao na problem zavedenih, prevarenih i silovanih djevojaka kojima bi eventualno trebalo dopustiti abortus.⁵⁵ Rjeđe su se javljale osobe poput Madeleine Pettelier, liječnice, feministice i socijalne aktivistice, koja se protivila medicinskome i zakonskome nadzoru te branila ženska reproduktivna prava.⁵⁶ Osobito se zalagala za legalizaciju abortusa zbog potreba radničke klase koja si nije mogla priuštiti skupu kontracepciju i koja je

46 Richter, „Infanticide, Child Abandonment, and Abortion in Imperial Germany“, 511.

47 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 387; Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 409.

48 Ibid.

49 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 385; McLaren, „Abortion in France“, 463, 472; McLaren, „Abortion in England“, 390.

50 McLaren, „Abortion in France“, 472-473.

51 Idem, „Abortion in England“, 387.

52 Idem, „Abortion in France“, 473-474.

53 Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 59.

54 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 388.

55 McLaren, „Abortion in France“, 480.

56 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 388.

češće bila izložena muškome seksualnom nasilju nego viša klasa.⁵⁷ U Njemačkoj je 1904. godine osnovan *Bund für Mutterschutz* (Savez za zaštitu majčinstva), kojeg je predvodila Helene Stöcker. Između ostaloga zalagao se za jednaka prava za nezakonitu djecu te je promovirao kontracepciju ili legalizaciju abortusa.⁵⁸ Madeleine Pettelie i Helene Stöcker bile su rijetke feministice koje su podržavale abortus. Naime, među feministicama prvoga vala prevladavao je sličan stav kao i među liječnicima. One su se protivile abortusu i kontracepciji smatrajući da čine žene „nečistima“, detaljnima za muško iskorištavanje te da ih vode u seksualnu degradaciju.⁵⁹ Nasuprot tome, slavile su majčinstvo kao „ženinu najvišu dužnost“. No važno je naglasiti da je bila riječ o voljnome majčinstvu, tj. žene su imale pravo ostvariti svoje reproduktivno pravo planiranja veličine obitelji, ali samo putem apstinencije.⁶⁰ To je impliciralo slične ideje koje su zastupali neki liječnici o „unapređenju“ nacije rađanjem manje i „bolje“ djece. Iako su među feministicama prevladali gore navedeni stavovi, manjina je na prijelazu stoljeća počela zastupati neomaltuzijansko načelo što je dovelo do dopuštanja uporabe kontracepcije kao opreznoga i dostojanstvenoga sredstva, ali i nastavak protivljenja rizičnome abortusu.⁶¹

Zakonska regulacija abortusa u 19. stoljeću imala je više uzroka i posljedica. Među uzrocima se izdvajaju ratovi, porast nacionalizma, moralni problemi poput novoga poimanja života embrija i fetusa ili uloge žene u obitelji i društvu, stalno prisutni utjecaj religije i sl.. Posljedice su bile porast javnoga moralizma, profesionalizacija medicinske struke u području abortusa, rasprave o njegovoj ulozi i važnosti uz glasove za i protiv itd. Osim u slučaju ugroženosti ženina života, abortus je ostao službeno zakonski zabranjen u zapadnoj Europi i SAD-u sve do druge polovice 20. stoljeća.

Zaključak

Sve gore navedeno upućuje na to da abortus nije bio način izbjegavanja majčinstva, što je bio čest argument protivnika abortusu. Naprotiv, abortus je bio pričuvni plan ženama u slučaju zakazivanja kontracepcije. Osobito je bio značajan među ženama viših klasa koje su si zasigurno mogle priuštiti odgoj velikoga broja djece, ali to nisu činile. Naime, prodor „kulta ženskosti“ stavio je naglasak na nezamjenjivu ulogu majke, ali je istodobno utjecao na planiranje sada dominantno malobrojnijih obitelji.⁶² Nadalje, abortus je bio vrlo bitan za žene iz niže, posebno radničke klase, ali je ondje i prodor ideja o planiranju obitelji bio sporniji. Važnija je bila potreba velikoga broja djece kao izvora radne snage i prihoda. Tek se s vremenom i ženskim odlukama (o važnosti vlastitoga prihoda nauštrb trudnoće i brige za veliku obitelj) sve češće

57 McLaren, „Abortion in France“, 482-483.

58 Simonton, *Women in European Culture and Society*, 242-243.

59 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 388-389.

60 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 389; Gordon, *Woman's Body, Woman's Right*, 477.

61 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 389.

62 Ibid.

počeo ograničavati broj djece putem abortusa ili na druge načine.⁶³ Osim toga, žene su se same počele zalagati za ideju voljne trudnoće i majčinstva, a istodobno su počeli prodirati ženski stavovi u rasprave o fertilitetu i „samoubojstvu nacije“.⁶⁴

Na kraju je potrebno reći da je abortus zauzimao značajno mjesto u životu žena 19. stoljeća. Iako je abortus provodeći u tajnosti jer je prema religijskom shvaćanjima predstavljao grešni čin, on je također bio rješenje za neželjene trudnoće u slučaju silovanja itd. Štoviše, bio je posljednje sredstvo kad bi nepouzdana kontracepcija zakazala. To upućuje na njegovu ulogu u razvijanju svijesti o planiranju i kontroli veličine obitelji. Budući da su takve ideje bile češće među pripadnicama srednje i više klase, jasno je da abortus, unatoč uvriježenoj slici, nije bio pojava proširena samo u nižoj klasi, tj. među prostitutkama i radnicama. U 19. stoljeću iz moralnih, nacionalnih i profesionalnih razloga dolazi do zakonske regulacije zabrane abortusa uz sankcije, no on se ne prestaje provoditi u praksi. Sve se češće vrši na različite manje ili više sigurne načine, a na prijelazu stoljeća počinju se javljati i malobrojni glasovi u njegovu obranu koji će svoj vrhunac doživjeti tek 1960-ih i 1970-ih kada će abortus biti legaliziran u zapadnoj Europi i Sjedinjenim Američkim Državama.

Bibliografija

- Brodie, Janet Farrell. *Contraception and Abortion in Nineteenth-Century America*. New York: Cornell University Press, 1994. http://books.google.hr/books/about/Contraception_and_Abortion_in_Nineteenth.html?id=Wbeoi0rGvpcC&redir_esc=y (posjet 16. 5. 2014.).
- Engelman, Peter C. *A History of Birth Control Movement in America*. Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC, 2011. http://books.google.hr/books/about/A_History_of_the_Birth_Control_Movement.html?id=D_J5OPvEyrUC&redir_esc=y (posjet 14. 6. 2014.).
- Gordon, Linda. *Woman's Body, Woman's Right: Birth Control in America*, 2. izd. New York: Penguin Group, 1990.
- Knibiehler, Yvonne. „Bodies and Hearts.“ U *A History of Women. Emerging Feminism from Revolution to World War*, sv. 4., ur. Geneviève Fraisse i Michelle Perrot, 325–368. Cambridge (Massachusetts) and London (England): The Belknap Press of Harvard University Press, 1998.
- McLaren, Angus. „Abortion in England, 1890–1914.“ *Victorian Studies* 20/4 (ljetno 1977): 379–400. <http://www.jstor.org/stable/3826710> (posjet 3. 5. 2014.).
- _____, „Abortion in France: Women and the Regulation of Family Size 1800–1914.“ *French Historical Studies* 10/3 (proljeće 1978): 461–485. <http://www.jstor.org/stable/286340> (posjet 3. 5. 2014.).
- Richter, Jeffrey S. „Infanticide, Child Abandonment, and Abortion in Imperial Germany.“ *The Journal of Interdisciplinary History* 28/ 4 (proljeće 1998): 511–551. <http://www.jstor.org/stable/206235> (posjet 3. 5. 2014.).

63 McLaren, „Abortion in France“, 484.

64 Walkowitz, „Dangerous Sexualities“, 390.

- Sauer, Robert. „Attitudes to Abortion in America, 1800– 1973.“ *Population Studies* 28/1 (ožujak 1974): 53–67. <http://www.jstor.org/stable/2173793> (posjet 12. 6. 2014.).
- Simonton, Deborah. *Women in European Culture and Society: Gender, Skill and Identity from 1700*. London, New York: Routledge, 2011.
- Walkowitz, Judith R. „Dangerous Sexualities.“ U *A History of Women. Emerging Feminism from Revolution to World War*, sv. 4., ur. Geneviève Fraisse i Michelle Perrot, 369–398. Cambridge (Massachusetts) and London (England): The Belknap Press of Harvard University Press, 1998.

SUMMARY

Abortion in the 19th century

Through the centuries, abortion was considered to be done primarily by women. When men entered that field in the 19th century its role has drastically changed. While in earlier times it represented a solution for unwanted pregnancies of raped women or for the mothers with many children, in the 19th century abortion became a birth control means, as well as a method of family planning and for family size control. At the same time, a law that prohibits abortion for moral, national and professional reasons came into force. This regulation left numerous consequences that prepared a ground for discussions about whether abortion should be legal or not, which continued in the 20th century as well.

Keywords: abortion, the 19th century, legal prohibition, birth control, a method of family planning